

Małgorzata Pytlak

Opactwo Cystersów w Mironicach : wyniki badań archeologiczno-architektonicznych w sezonie 1999 i 2000

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 9, 357-362

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Pytlak
Gorzów

Opactwo Cystersów w Mironicach Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych w sezonie 1999 i 2000.

Historia zakonu cystersów w Mironicach datuje się od 22 maja 1300 roku, kiedy to margrabia Albrecht III, przebywając w Kłodawie, nadał opatowi kołbackiemu Dytmarowi dwór Creusdorp celem założenia nowego opactwa. Powstało ono jako filia zakonu w Kołbaczu, dla którego pramacierz znajdowała się w Clairvaux.

Nazwa Mironice, nadana po 1945 roku, pochodzi od imienia pomorskiego Mirona. Na początku 1945 roku wieś nazwano Cerkwińsko. Próbę przedstawienia kolejnych nazw dla Mironic podjął E. Rymar w Nadwarciańskim Roczniku Historyczno-Archiwalnym¹. Początkowe nazwy opactwa to:

- 1300 r. – wspomniany już dwór Creusdorp,
- 1311 r. i 1314 r. – pojawia się nazwa Crevetsorpe,
- 1323 r. – występują dwie nazwy Crevitorp i Crevedesdorp,
- 1337 r.- Krewsdorp, Kewsdorp,
- 1351 r. Crevesdorp,
- 1355 r. Crevesdorp.

Nazwę odczytywano jako Kreuzdorf (od krzyża) lub jako Krebsdorf (od raków). Jako Heymelsted pojawiła się w 1321 i 1406 roku, z 1386 roku pochodzi zapis Himelstede, potem Himmelstadt.

Dnia 26 czerwca 1539 roku margrabia Jan z Kostrzyna, wykorzystując hasła reformacji, dokonał kasacji klasztoru i od tego momentu na dobrach poklasztornych rozwijała się domena świecka. Na początku XIX wieku majątek wydzierżawiła rodzina von Bayer. Pozostawał on w jej posiadaniu do 1945 roku. Po II wojnie światowej stał się majątkiem państwowym (PGR) i taki charakter zachował aż do 1997 roku, gdy jego część sprzedano w ręce prywatne.

¹ E. R y m a r, *Opactwo Cysterskie w Mironicach k. Gorzowa*, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny, 1995 nr 2, s. 42.

Obecny stan zabudowań zespołu folwarcznego w Mironicach to: dworek z XIX wieku, stodoła z przełomu XIX i XX wieku, dwa budynki gospodarcze z przełomu XIX i XX wieku, dwa współczesne budynki gospodarcze oraz piwnica z XVI wieku (?) znajdująca się pod nasypem ziemnym.

Badania archeologiczno-architektoniczne zostały przeprowadzone przez Muzeum Lubuskie w Gorzowie Wlkp. w latach 1999 i 2000. Miały one charakter badań sondażowych, których celem było w pierwszej kolejności uchwycenie obrysu kościoła cystersów.

W przekazach źródłowych istnieje wzmianka o kościele jako budowli kamiennie-ceglanej z XIV w., brak jest natomiast jakichkolwiek danych o budynku klasztoru (być może była to budowla drewniana, która zniknęła bezpowrotnie?). Pozostałości kościoła obrazują miedzioryty Meriana z 1652 r. i Petzolda z 1715 r. oraz plany sytuacyjne domeny z 1855 i 1875 roku. W trakcie badań wykopaliskowych założono dziewięć wykopów sondażowych, sytuując je w najbardziej istotnych dla konstrukcji architektonicznych miejscach.

Efektom dwóch sezonów badań sondażowych było odsłonięcie fragmentów ław kamiennych kościoła: północnej (zachowany odcinek 5 m, poziom posadowienia ok. 41,50 m n.p.m.) i południowej (zachowany odcinek 12 m, poziom posadowienia 41, 40-41, 60 m n. p.m.) wraz z przyporami oraz kamiennej stopy filara.

W przypadku ław zachowały się tylko dolne rzędy kamieni, leżących na calcu, niczym nie spoinowane, szerokości 135 cm, przy czym do południowej ławy fundamentowej dobudowano w późniejszym czasie piwnicę. Lico tej ławy zostało zniszczone od strony wnętrza kościoła poprzez wkop na kable energetyczne oraz wrastające korzenie drzew. Od strony wschodniej i zachodniej ława fundamentowa urywa się; po stronie zachodniej powodem zniszczenia ławy oraz narożnika południowo-zachodniego kościoła był wkop pod rurę wodociagową i kabel energetyczny, jej środkową część naruszono, przekuwając po II wojnie światowej kanał wentylacyjny do piwnicy, zaś gwałtowne urwanie się ławy po stronie wschodniej spowodowane było najprawdopodobniej rozbiórką kościoła.

Relikty (dolne 1-2 warstwy kamieni, ok. 30-50 cm wysokości) fundamentu kwadratowej stopy fundamentowej filara międzynawowego – pomiędzy nawą boczną a nawą główną – o wymiarach 200 cm x 200 cm, były posadowione na calcu (identycznie jak ława kościoła 41,50 m n. p. m.). Oś poprzeczna stopy fundamentowej filara została przesunięta w stosunku do osi fundamentu przypory zewnętrznej o ok. 100 cm. W koronie fundamentu stopy filara natrafiono na ułamki cegły gotyc-

kiej oraz jeden fragment kształtki, górną jej część wykorzystano pod bruk posadzki niewielkiej przybudówki przylegającej do stodoły z II połowy XIX wieku.

Podsumowując dotychczasowe efekty badań archeologiczno-architektonicznych można ustalić:

- szerokość kościoła na 18,10 m + 2 x 1,35 m (w oparciu o odkryte fragmenty ław fundamentowych północnej i południowej),
- rozpiętość dwóch odkrytych przypór w ich osiach ok. 11 m; szerokość przeszła w osiach przypór zewnętrznych ok. 5,50 m,
- przybliżone proporcje naw w oparciu o odkryte fragmenty ław i stopę filara międzynawowego: szerokość nawy głównej do nawy bocznej wynosi 2 : 1, tj. $A + 2A + A^2$.

Ponadto odsłonięto zewnętrzną partię ściany północnej piwnicy, którą odsunięto od ściany południowej kościoła na „głębokość” jego przypór zewnętrznych. Południową ławę kościoła, zapewne na szerokości dostawionego na piwnicy budynku, podbito murem licowanym ceglą gotycką w wątku wendyjskim i gotyckim, z reliktnymi oporami sklepienego (?) w zachowanej koronie muru. Przestrzeń pomiędzy murem kościoła a ścianą piwnicy wypełniona została gruzem.

Po obu stronach piwnicy odsłonięto fragmenty dwóch kamiennych ław fundamentowych, prawdopodobnie z XIX wieku, biegnących równoległe do jej osi. Po stronie zachodniej uchwycono ją na długości ok. 5 m, po stronie wschodniej ok. 3,50 m. Fundament ten miał szerokość 0,75 m – 0,90 m, zbudowano go z kamienia łupanego, niespoinowanego.

Wstępną inwentaryzację piwnicy wykonał mgr inż. arch. H. Kustos³. Istotnym elementem tej budowli była ściana zachodnia zewnętrzna, która w początkowym okresie swego istnienia była odsłonięta, o czym świadczą odkryte w odległości ok. 5 m od osi fundamentu kościoła okienko, szerokości 0,60 m. Okienko to zostało wtórnie „wyciągnięte” poprzez dobudowanie tzw. szyi, a następnie całkowicie zamurowane i zasypane. W odległości ok. 2,50 m od osi fundamentu kościoła odkryto również wejście o szerokości 1,25 m ze śladami po policzkowych schodach (obecnie zamurowane i zasypane).

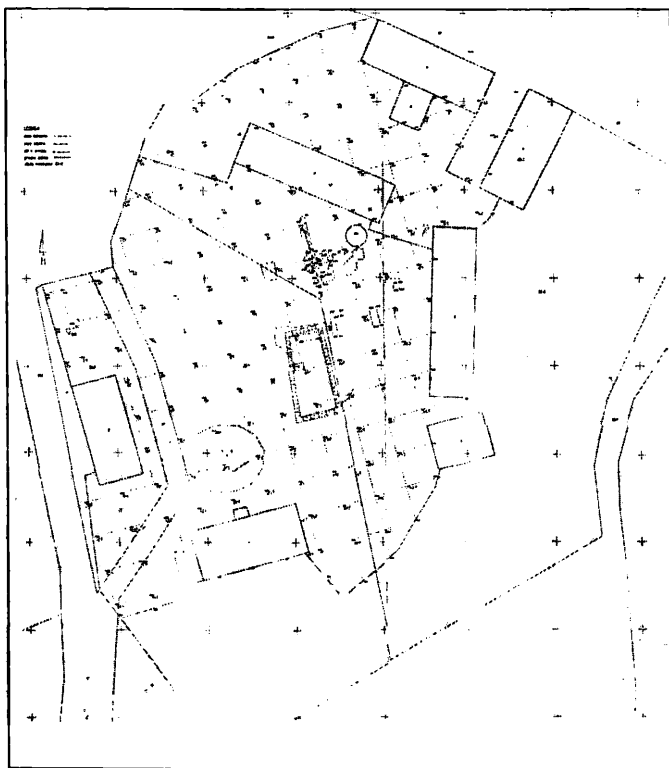
W sezonie wykopaliskowym 1999 i 2000 odsłonięto jeszcze trzy obiekty budowlane; w wykopie I – wschodnią ławę fundamentową stodoły z II połowy XIX w. i studnię ceglana, zaś w wykopie VII – piec (?).

² Opracowanie wyników badań architektonicznych wykonał mgr inż. arch. H. J. K u s - t o s z, *Mironice – Zespół poklasztorny. Sondazowe badania architektoniczne- sezon 1999, 2000*. Materiał w PSOZ. Gorzów Wlkp.

³ H. J. K u s t o s z, *Mironice...*

Wschodnią ławę fundamentową stodoły uchwycono na długości 20 m. Plan inwentaryzacyjny kościoła z 1875 roku pokazuje zarówno resztki po spalonym (w 1872 r.) kościele, jak i nowo wybudowaną stodołę. Zlokalizowanie jej wschodniej ławy oraz natrafienie na konstrukcję kamienną która do niej przylegała, potwierdziło zgodność planu z rzeczywistością. Ława wybudowana została na kamieniach polnych, na których ułożono cegłę gotycką, a na niej cegłę nowożytną, spoinowaną zaprawą wapienną. Wyraźnie widoczne jest wtórne wykorzystanie cegieł z kościoła. Stodoła miała wymiary: 20 m x 50 m.

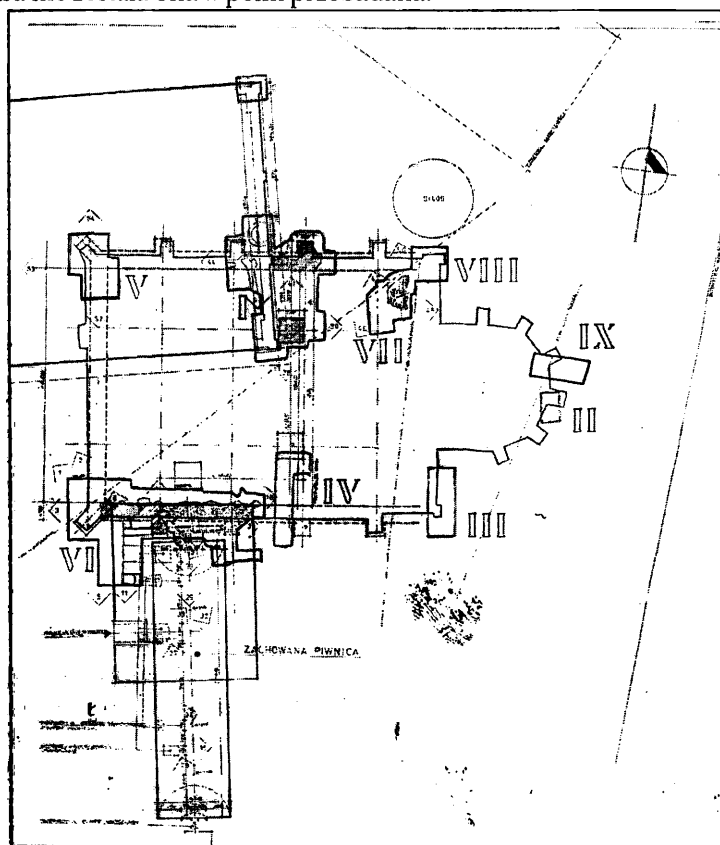
Tzw. piec, odsłonięty w wykopie VII, zbudowany został z rozbiórkowej cegły gotyckiej w sposób bardzo niestaranny, bez wątku, na zaprawie glinianej. Wewnątrz znajdowało się palenisko (?) z drobnych kamieni polnych. Dobrze czytelna była posadzka ceglana na poziomie 41,11 m

Dobra poczysterskie w Mironicach. Mapa sytuacyjno-wysokościowa (rys. Pracownia Geodezyjna „Intergeo” w Sulęcinie)

n.p.m, na której leżał szkielet ludzki z uszkodzoną czaszką i lewym barkiem, owinięty w materię (uległa ona całkowitej rozsypce). Uszkodzenie pochówku spowodował najpewniej wkop pod rurę wodociagową. Pochówek był orientowany W-E, być może w celu jego złożenia zniszczono część ściany wschodniej pieca. Wymiary zachowane pieca: 1,54 m x 0,94 m x 0,99 m x 1,56 m, wysokość – 0,80 m.

Ceglana studnia o średnicy wewnętrznej 2 m znajduje się pod wschodnią ławą fundamentową stodoły na głębokości 1,40 m. Zbudowano ją z cegły o wymiarach 30-30,2 cm x 14,7-15 cm x 6,5-6,7 cm. Z braku czasu nie została ona w pełni przebadana.

Alironice – zespół poklasztorny. Sondażowe badania architektoniczno-archeologiczne – sezon 2000/ Dotychczasowe wyniki badań sezon 1999-2000 (vs. H. Kustosz)

W wykopach II, III, IV, V, VIII i IX nie zarejestrowano żadnych elementów architektonicznych. Napotkano natomiast ślady po niwelacji terenu, ślady po budowie dróg wewnętrznych (mocno ubita warstwa szlaki) oraz na sporej miąższości nawarstwienia z gruzu z zaprawą wapienną (ułamki cegieł i dachówek). Ponadto wystąpiły przemieszane kości ludzkie i bardzo nieliczny ruchomy materiał zabytkowy – głównie fragmenty szkieleł, ceramiki nowożytnej i nielicznej późnośredniowiecznej. W wykopach: I, III, IV, VI, VII, VIII, IX natrafiono na rury wodociągowe, których montaż zakłócił pierwotny układ warstw kulturowych.

Dokonując analizy planu kościoła z 1875 r. oraz danych wykopaliskowych, można było pokusić się o próbę rekonstrukcji kościoła, którą zamieszono poniżej. Tę hipotetyczną rekonstrukcję wykonał mgr inż. arch. Henryk Jan Kustosz⁴.

Efektom badań wykopaliskowych w Mironicach było odkrycie relikwów kościoła cystersów i uchwycenie jego szerokości. Aby uzyskać pełny zarys rzutu kościoła, należałoby kontynuować badania w celu odsłonięcia pozostałości ściany zachodniej, prezbiterium oraz nawy głównej po stronie wschodniej.

Nadal pozostaje otwarte zagadnienie lokalizacji klasztoru.